

az ó-németet, mint ők az ó-franciát és a provençal-t? A helyzet nem ugyanaz. Az ó-franciának speciális érdeke van az idegenre nézve; mert mintegy kétfelé szakadt láncz közepének a darabja. A latin és a modern francia a láncz két vége: a közöttük levő középkor kiegészíti a lánczsort. Régi irodalmunknak még más vonzó ereje is van az idegenre, azoknál a számós és szerencsés utánezatoknál fogva, melyek létrejöttek nálók a XIV-ik századtól Wielandig és Wagnerig. A chansons des gestes és a kerek asztal regényeinek régi francia hősei többé-kevésbé elváltozott alakban fellépnek Németországban is. Uhland útján a Rajnántuli iskolák valamennyi diákja ismeri Roland és Fierabras életének epizódjait. De viszont nem egyenlő a haszon, hogy ismerjük azt az irodalmat, mely a *Nibelungen* énekeken kívül kölcsön vett irodalom.

Joggal követelik, hogy tanárainknak legyen némi fogalmuk a nyelv multjáról; de vannak fokok ebben a multban, és strassburgi Gottfriedig vagy a minnesängerekig vannak állomások, melyek közvetlenebbül vonatkoznak a modern időkre. Ha a jelölt biztossággal tudja magyarázni Luthernek a német városok tanácsához irt levelét, melyben iskolák alapítására hívja fel őket (1524) eléggé bizonyosságát adja a nyelv történetére vonatkozó ismereteinek. Azt hiszem, ennyivel be lehetne érní.

(Brassó)

Kováts S. János.

NÉPISKOLÁK, KÖZÉPISKOLÁK, EGYETEMEK.*

Azok a nagy mozgalmak, melyek ép a jelen évtizedben Európaszerte mindenütt az iskolázás újjáalakítására törekednek, egy fontos jellemző vonásban találkoznak. Mindenütt egész összességében felölelik az iskolázást s egy épületnek tekintik az egész iskolát, az elemi iskolától kezdve a polgári és középiskolán át az egyetemig, mely épületnek egyes emeleiteit nem lehet átalakítani a többiek megbolygatása nélkül.

Az elméleti tervezetek is, a gyakorlati reformalkotások is egyaránt tanúskodnak ez egységesítő tendenciáról, mely az egyes fokok minél nagyobb differenciálódása mellett is magukat e fokozatokat egy egységes continuum részei gyanánt fogja fel. Ily egységes építésre, úgy látszik, szükség is van a megelőző évtizedeknek hatalmas részletmunkássága után, mely különösen a népiskoláról és a középiskola különböző fajairól gondoskodott. Ennek természetes következménye az

* *Volksschulen, höhere Schulen, Universitäten, wie sie heutzutage eingerichtet sein sollten, dargelegt von Dr. Julius Baumann, o. Prof. v. Philosophie u. Pädagogik an der Universität Göttingen. — Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1893. 144 l. Ára 2,40 márká.*

is, hogy most ez egységesítés kedvéért a megelőző évtizedek organisáló munkájától kevésbé érintett egyetemekre, a nagy épület hatalmas betetőzésére is nagyobb mértékben irányul a figyelem, és előreláthatólag a jövő század első tizedeit az egyetemek reorganisálása fogja elfoglalni: Angliában, Franciaországban már is erősen döngetik a hagyományos egyetemek érczkapuit, Németországban is a középiskolák reformálgatása mellett folytonosan fenhangon emlegetik az egyetemek reformját is — s tegyük hozzá, hogy ezekre nézve ép az évszázados veszteglés folytán sokkal mélyebbrehatók a követelések is, sokkal radikálisabbak lesznek a változások is.

Ily egységesítő, összefoglaló contemplálás eredménye, mely végre mégis leginkább az egyetemre nézve lép fel újítólak, — az előttünk levő könyv, Baumannak, a göttingai philosophiaprofesszornak «Volksschulen, höhere Schulen und Universitäten» éz. könyve is.

Midőn azt mondjuk, hogy e könyv tényleg ily egységesítő, összefoglaló contemplálás eredménye, nem egészen az igazságot mondtuk. Azt kellene helyesebben mondanunk, hogy ily egységesítő áttekintést, illetőleg tervezetet *szertelne* nyújtani, de e törekvését alig-alig bírja keresztülvinni. Sikerül neki ugyan bizonyos áthidaló kapcsokat találni az egyik és a másik iskolanem között, de híján van egy egységes fogalmi conceptionnak, mely mélyebb pädagogiai principiumokban gyökerezve, az egész iskolaintézményt egy nagy nevelő-continuumnak tudná tekinteni, melynek egyes egymásba folyó részeit adnák az egyes fokozatok. Kénytelen is azért, mint látni fogjuk, minden egyes iskolafokozatnak más-más alapot vetni, és az egyes alapok között nemcsak a kellő eszmebeli összefüggés hiányzik, de sokszor oly alapra rakja az egyik iskolanemet, melyre éppannyi joggal alapíthatnók a másikat is, úgy hogy az egyes iskolák specialis jellégé ezekből nem válik ki a kellő következetességgel, de viszont közös eleméik is elmosódnak egy kissé, legalább az elvi alapvetés dolgában.

De azért e munka nagyon is megérdemli a vele való foglalkozást. Egy széles műveltségű író reflexióit nyújtja, kinek éber szeme van a modern civilisatio részéről az iskolára háruló feladatok iránt, s a ki különösen a mai egyetemek hiányait érzi és érti, s ezekre nézve néhány igen megszívelendő javaslattal lép fel.

A munka nem oszlik fejezetekre, hanem rövid bevezetés előrebocsátásával — egymásután folytatólagos előadásban tárgyalja a népiskolát, a középiskolát (érintve benne a leányiskolát is) és végre az egyetemet, s a három iskolanem mindegyikének a könyvnek egy-egy harmadrészét szenteli.

Az említett rövid bevezetésben hangsúlyozza az író, hogy az iskolák összeségének szervezésére kell kiterjeszkednie, mert nem lehet itt egy

részletét az egészsből kiszakítani. A gymnásium kérdését nem lehet tárgyalni az egyetem kérdésének bolygatója nélkül, mert a gymnásiumok feladata levén az egyetemre való előkészítés, mellettük mindig azon intézeteket is szemügyre kell venni, a melyekre előkészítenek. Másfelől az egyetemek alakulása visszahatott a gymnásiumokra is, mert a gymnásiumok tanítóit az egyetem neveli. A gymnásiumokat továbbá nem lehet tárgyalni a nélkül, hogy fel nem vetnék azt a kérdést, hogy ezek legyenek-e az egyetlen, egyetemre készítő intézetek. Viszont nem tárgyalhatni a gymnásiumok kérdését a nélkül, hogy bele ne vonják az elemi oktatást is, mely alapjukat teszi, s így magától támad az a kérdés, külön elemi tanítást igényel-e a gymnásium vagy pedig egyforma legyen-e az valamennyi iskola részére? Az országos iskolaintézményeket tehát elejétől végig együttesen kell szemmel tartani és megvizsgálni, milyen szervezetűeknek kell lenniök, hogy a mai világfelfogásnak és életberendezésnek megfeleljenek.

Az előkészítő vagyis elemi iskolai oktatásnak is ez álláspont szerint kell alakulni. Az iskolának első sörban arra kell az ifjuságot képessé tennie, hogy beléphessen abba a világba, a melyet maga körül talál. De mit talál maga körül? Melyek a mi modern életünknek azon sajátosságos vonásai, melyek annyira meggyökeresedtek, hogy annak a szilárd alapnak tekinthetjük, melyen tovább kell építeni? Baumann négy ily vonásat találja a modern civilisatiónak, a melyeken az iskolának és mindenekelőtt az elemi iskolának fel kell épülnie. Az első vonás a modern világnak az a törekvése, hogy a maga erejének nyilvánítására és jólétének szerzésére mennél több eszközt teremtsen, s e törekvésének sikeres volta különösen a modern természettudomány és technikától függ. Második vonása az a törekvés, hogy ereje nyilvánításának és jólétének eszközeit minél egyenletesebben terjeszse el a társadalom valamennyi tagja között.

Harmadszor a szellemi élet sokféle alakban és változatban nagy lendületet vett, a mi abban is mutatkozik, hogy minden egyes ember hathatós módon együtt munkálkodik az állam és község javára, és hogy minden egyes ember mintegy maga magát kormányozza és nemcsak mások vezetésére van bízva. Végül minden téren, mind a vallás, mind a művészet és tudomány terén, de az élet egyéb alakulásaiban is bizonyos általános, a rend fentartásáról gondoskodó törvényeken belül lehetőleg sok szabadság is található.

E sajátosságoknak megfelelőleg kell hogy alakuljon az elemi oktatás is. Mindenekelőtt a természettudománynak kell benne nagy szerepet vinni, mert rajta alapszik mindenben a technika. Nagy helyet kell benne engedni a socialis törekvések ismertetésének is, de benső összefüggésben a természettudománynyal és technikával. Az állam iránt és az állami életben való részvét iránt fel kell kelteni a kellő érzést. A vallásnak is

individuális alakulásaiban helyet kell kapnia a nevelésen belül, még pedig magától érthetőleg teljesen a vallásszabadság szellemében, mert minél nagyobb szabadságot engedtek e téren, annál virágzóbban és gazdagabban fejlődött mindig a vallásos élet. De vele jár a tudomány szabadsága is, mely egyik főalapfeltétele a modern civilizációnak, mert csak a tudomány szabadsága juttatta oly nagy virágzásra a modern természettudományt is, valamennyi socialis törekvések ez alapját.

De lehetséges lesz-e a nép nagy tömegét bevezetni mind e sajátosságokba, úgy hogy az iskola képesítse rá, hogy e viszonyok között mozogni tudjon? A kérdés tehát az, mennyire bizzunk a nevelés hatalmában? Mennyit várhatunk tőle, mennyit nem? Baumann e kérdés vizsgálatában részint egyes nagy-gondolkodók véleményére, részint bizonyos nép-nevelési adatokra, valamint a geniek fejlődéstörténetére is hivatkozva, kissé felszínes és zavaros okoskodással a következő, keveset mondó eredményhez jut. A nevelés korántsem tehet mindent, és a hol nagy meglepő eredményeket idézett elő; ott okvetetlenül megvolt mindig a kellő tehetőség és természeties feltétel is, melyek azonban a nevelés ébresztő hatása híján egyáltalában nem vagy legalább nem úgy fejlődhetek volna, mint a hogy fejlődtek. A nevelés mindenhatóságáról tehát, melyet a XVIII. század hirdetett, le kell mondani.

Ha tehát ilyképen csak mérsékelt várakozásokat fűzünk a nevelés és oktatás hatásához, mit állapítsunk meg neveléséskül a népiskola számára? A szülék e kérdésre valószínűleg azt felelnék, hogy a gyereket oda kell nevelni és oktatni, hogy majdan bécsületes és önálló módon átjusson a világon. S e gondolat feltétlenül helyes. Az első szempont tehát az, hogy csak olyant nyújtsunk a népiskola növendékének, a mi élete útján elősegíti. S minthogy a legtöbbben gyakorlati pályákra mennek, csak arra kell gondolni, hogy mire szeretne egy iparosmester tanonczában számítani. Aligha egyéb, minthogy egészséges, jókedvű legyen, kedve legyen a munkához, és ne legyen nagyon ügyetlen keze, ha nem is tud még semmit azokból a kézfogásokból, melyeket az illető munka sajátossága megkíván. Kívánja majd továbbá, hogy tudjon tisztességesen irni, olvasni, számolni, és ha lehet rajzolni is, és a mennyiben minden mesterségben bizonyos természeti tárgyak feldolgozásáról van szó, tudjon ezekről is annyit, hogy meg legyen a szükséges kiinduló pontja a specialis eljárás-módok megértéséhez.

Hogy az elemi iskola ezt növendékeivel tényleg el is érje, tudnia kell, hogy a gyermekek természetének fővonása az, hogy valamit *tegyenek*, valamit teremtsenek, míg az intellectualis ösztön a dolgok megértésére eleinte még háttérbe szorul. A gyermekek teljesen beérik avval, ha megmutatják nekik, miképen tegyenek valamit, és boldogok, ha utána csinálhatják. Azért korántsínes kizárva, hogy míg a gyermekek így a dolgokkal

elbánnak, lassanként hozzájáruljon a megértés is. Ha nyelvre akairjuk a gyermekeket tanítani, nem szabad tán az egyes hangokat physiologicce magyarázgatni (ki is akarná?), meg sem értenék, hanem azonnal utánunk kell mondatni az előre mondott hangokat. Ha nem találják el azonnal, akkor megmutatjuk nekik a szájformát és utánaosztjuk velök. Rendesen hamar eltalálják és nagyon örülnek a sikernek. Ép így áll a dolog az írás tanításával is, mely szintén mutatásból és utána csinálásból áll: A számolást is első sorban utánzás (?) útján kell tanítani. Ha majd számolás közben maguk vetik fel kérdést, hogy miképen függnek itt össze a dolgok, akkor megkaphatják hozzá a gondolkodáson alapuló belátást is.

Látjuk, hogy itt Baumannál sok tekintetben elavult didaktikára akadunk, a min nem is csodálkozhatunk valami nagyon, ha megtudjuk, hogy a népoktatási dolgok körül főforrása, melyre maga is hivatkozik, az öreg Gräfe, a 40-es és 50-es évek e bőbeszédű, többnyire inkább széles; mint mély pædagogusa, kinék «Die deutsche Volksschule» című könyvét Schumann elevenítette fel ujabban.

Hasonló módon — folytatja Baumann — kell a népiskolában a természettudományt is tárgyalni, melynek lassanként a népiskola főtárgyává kell lennie, már azért is, mert a természettudomány alapja a technikának, és az elemi iskola célja az, hogy oly hivatásokra neveljen, melyek a szó tágasabb értelmében technikus hivatások. Mint a népiskolai tanítás alkalmas segédeszközeire rámutat Baumann az angol «science primer» gyűjteményre, mely «Naturwissenschaftliche Elementarbücher» czimén Trübnernál, Strassburgban is megjelent és a mely gyűjteménynek egyes, a természettudományok különböző ágait feldolgozó részei csupa elsőrangú angol természettudósoktól erednek.* E könyvecskékben ugyan részben több anyag van, mint a mennyit az elemi iskola nyújthat, de a feldolgozás módja mintaszerű és alapját teheti a felsőbbfoku középiskolai tanításnak is. Mindig egyszerű és szemléltető módon kell a természeti jelenségeket bemutatni, még pedig mindig lehető szoros kapcsolatban a mindennapi élettel. Így lesz lassanként a természetismeret főtárggyá a népiskolában, de evvel nincs kimondva az, hogy annak kell a gyermek idejéből is a legtöbbet elfoglalnia, hanem csak elő kell készíteni a gyermekekben a fogékonyságot azon tárgyak iránt, melyekkel

* E kitünő könyvecskéket (10—11 van ilyen), melyek az összes természettudományi disciplinákat feldolgozzák (chemiát, physikát, physikai földrajzt, astronomiát, geológiát, mineralogiát, zsologiát, botanikát, és physiologiát), a magam praxisa alapján is ajánlhatom segédkönyveknek az alsóbbfoku oktatásban. A könyvek szerzői között vannak oly előkelő tudósok, mint Huxley, Geikie, Lockyer, Balfour Stewart, Roscoc stb. Igen jó dolog volna, ha e könyvecskéket egytől-egyig a mi irodalmunkba is áttültetnék.

későbbén kell foglalkozni. Az írás, olvasás, számolás azért ne szenvedjen mellette, hanem csak azzá legyen, a mi sajátképi feladata. Rendesen elfelejtik ugyanis, hogy ez nem öncél, hanem csak eszköz. Ez eszközökhöz okvetetlenül hozzá kell járulnia a rajznak is, mely bizonyos alakbeli vonatkozások kifejezésére ép oly szükséges, sőt sokszor szükségesebb, mint az írás. Ha az utóbb mondottat szem előtt tartjuk, akkor az írás megbecsülésében más mértéket fogunk alkalmazni, mint eddig alkalmaztunk. Nem fogunk többé oly óriási súlyt helyezni arra, hogy minden gyermek orthographice tudjon írni.

Az írás, olvasás, rajzolás, számolás és az említett természetismeret, illetőleg szemléltető oktatás mellett fontos a kézügyességtanítás is. Ehhez hozzájárul a nemzeti nyelv és irodalom bizonyos elemeinek ismerete. Ez utóbbin csak annyit kell érteni, hogy a nemzeti írók azon költői vagy prózai munkáit kell már a népiskolában is megismertetni, a melyek általánosan megérthetők és a melyek a nép között már eddig is elterjedtek. A földrajzból mindenekelőtt saját vidékükkel és hazájokkal kell a gyermekeknek megismerkedniök, a történelemből is első sorban a nemzeti történelem főeseményeit, de a szomszéd népek történetének is főbb részleteit kell tanulniok. Fel lehet őket világosítani arról is, hogy az emberiség története milyen régi, hogy sok százezer évre nyúlik vissza. Másfelől elő lehet adni a legujabb kor történetét is.

Mindehhez hozzá kell járulniök bizonyos nemzetgazdasági ismereteknek is, a minőket az angoloknak (pl. Jevonsnak) ily nemzetgazdasági elemi könyvei tanítanak. Némi jogi ismeretekbe is be kell vezetni a gyermekeket, különösen az adás-vevést, öröklést, végrendekezést, közadókat stb. illető jogi intézkedésekbe. Meg kell velök továbbá ismertetni az országos és községi alkotmányok is főbb vonásait.

A gyermekeket tehát ezek szerint be kell vezetni az írás-olvasás, rajzolás, számolás, természettudomány, földrajz, történelem, nemzetgazdasági, jogi és politikai ismeretek elemeibe — kérdés, hogy né tart-sunk-e még szemük elé egy életesményt is? Ne legyen-e a szó szoros értelmében moraloktatásuk is? Baumann azt hiszi, hogy már a népiskolai oktatásnak egész rendszerében, a mint ő azt cöntemplálja, benne van egy gyakorlati életideál, t. i. az, mely szerint az ember erkölcsi feladata, hogy erejét saját fentartására és a közös használatra is kellően kifejtse. A gyermekek — úgy hiszi — az ő tervezete szerint csupa oly dolgot tanulnak, a mely előkészíti őket a jövő életre is, s így eléggé kelthető bennök az a gondolat, hogy a tanultak alapján majdan becsületesen és önállóan kell a világon átjutniök. De azért bizonyos külön erkölcsi utasítások is adhatók.

Minő állást foglaljon a népiskola a vallással szemben? Baumann azt hiszi, hogy azt, a mit ő kíván, a kellő módon tanítják, akkor az, a

mit vallásos érzületnek nevezünk, magától is támad a gyermekekben. De azért hadd kapjanak bizonyos, az egyes felekezeteknek megfelelő vallásoktatást is, de ez inkább csak előkészítés legyen, hogy a későbbi, teljesebb felfogása a tulajdonképi vallásos eszméknek, termékeny talajra essék. Ki végezze a hitoktatást? Baumann azt ajánlja, hogy minden felekezet a maga papjával végeztesse, és több eléggé nyomós érvet hoz fel a mellett, hogy ne a tanítóval végeztessük azt is. Azonkívül a vallásszabadság, a minden vallás tisztelésének vonása, mely modern világfelfogásunkat jellemzi, megkívánja azt is, hogy a gyermek a maga vallásán kívül ismerje főbb vonásaikban a többi létező vallásokat is, és ezért azt javasolja Baumann, hogy abban a főkönyvben, mely mint olvasókönyv magában egyesítse az egész népiskola tárgyi anyagát, meglegyen a főbb vallásoknak rövid vázlata is. Egy, legfeljebb két ily törzskönyvnek szükségességét nagyon hangsúlyozza. B., elítélve azt az eljárást, hogy minden tantárgynak meglegyen a maga könyve, a mi nagyon szétforgácsolólag hat a gyermek elméjére.

Ezekben állapítja meg szerzőnk körülbelül a népiskolai oktatás követelményeit, még pedig a mondottak nagyjában állanak, mind a fiú, mind a leányiskolákra.

De a népnek, azaz a nép alsóbb rétegeinek, a paraszt és munkásosztálynak is összes művelődési szükségleteit nem elégíti ki még ily népiskola sem, már azért sem, mert az a népiskolai tanítók általános panasza értelmében a népiskolából korán kilépő gyermekek már 14—15 éves korukban is ép olyanokká lesznek, mint az öregek, kik ily népiskolai oktatásban nem részesültek, és innét van az, hogy az alsóbb néprétegek, különösen a munkásosztályok oly alacsony erkölcsi fokon állnak. De erényhez, erkölcsösséghez, művelődéshez mindenképpel idő kell, mint már az ókor is tudta. A kiknek tehát nincs szabad idejük, azoknak kell hogy a társadalom szabad időt szerezzen. Az erkölcsi szegénység rendszeren az értelmi szegénység következménye. Az értelmi szegénység pedig a szegényebb osztályoknál onnét van, hogy testi erejük annyira igénybe van véve a munka által, hogy nemes üdülésre vagy szellemi foglalkozásra már nem jut idejük. A műveltebb, vagyonosabb osztálynak tehát mindenképpel arról kellene gondoskodni, hogy az alsóbb osztályoknak több szabad idejük legyen. Azonfelül több továbbképző iskoláról kellene gondoskodni, a melyekben az iparos és földműves tanulók legalább 18 éves korukig tovább művelődnének. Bizonyos tekintetben ily továbbképző iskola vagy legalább is ily iparos hivatásokra előkészítő iskola volna a polgáriskola is. A továbbképző iskolában nagyobb tere juthatna a nemzetgazdasági tanításnak is, de lehető elkerülésével minden controvers kérdésnek.

A mi az elemi iskolai tanítók képzését illeti, annak előkészítő isko-

lája lehetne a polgáriskola: Erre következnek a szakszerű képzettség nyújtására egy seminariumi cursus.

Végül felveti Baumann azt a kérdést, hogy a népiskolai oktatás csak a népnek szól-e, mely további oktatásban nem részesül, vagy pedig szolgáljon-e az elemi művelődés forrásául a tovább művelődő, azaz minden műveltnek szánt ember számára is. Minthogy Baumann szerint a népiskola célja — miként mondtuk — az, hogy bevezesse növendékeit elemi módon a civilisatio fentebb leírt főbb pontjaiba, és kívánatos, hogy minden 14 éves fiú ezekbe be is legyen vezetve; magától ered a felelet, hogy minden gyermek — kivétel nélkül — legyen 14 éves koráig ily népiskolában. Egyelőre ugyan bizonyos nehézségekkel jár az, hogy a műveltebb osztályok gyermeke 14 éves koráig együtt legyen az alsóbb rétegek gyermekekivel; roppant nehéz dolog már az is, hogy tanulmányaikban párhuzamosan haladjanak, minthogy a műveltebbek többet is foglalkozhatnak otthon gyermekeikkel, mint a munkásosztályok. Ez azonban idővel javulni fog, ha a socialis átalakulások majd több időt juttatnak a munkásosztályoknak.

Egyébiránt a gyermekeknek e teljes együttléte már azért is kívánatos, mert ez próbájává is lehetne annak, hogy ki alkalmas felsőbb iskolára. E próbát B. szerint a következő kérdéstől kellene függővé tenni. A kérdés az — ugymond — hogy vajjon a gyermek 14 éves koráig túlnyomóan technikus-theoretikusnak mutatkozik-e, azaz, hogy vajjon eléje mutatottaknak utánzására képes-e inkább, és csak ebből fakad aztán értése, vagy pedig theoretikus-technikus-e, azaz gyorsan fog-e fel és csak a begyakorlásra szorul-e inkább. A népiskolában — úgy hiszi Baumann — sok gyermek ül mai napság, aki egyenesen oly iskolába való, mely magasabb műveltség adására törekszik, és viszont a középiskolák alsóbb osztályaiban sok oly gyermeket találunk, kiket az tesz szerencsétlenekké, hogy tehetségük lényegében technikus-theoretikus, és az iskolák jellemének megfelelőleg úgy bánnak velök, mintha theoretikus-technikusok volnának.

E megjegyzéssel fejezi be Baumann a népiskolára vonatkozó fejtegetéseit, illetőleg javaslatait. Látjuk az előbbiekből is, miképen igyekszik a modern civilisatio elemeinek belevonásával bizonyos elvszerű alapot adni fejtegetéseinek, de azt is látjuk, hogy ezt minduntalan elejteni kénytelen és alig találja meg a kapcsolatot az egyes népiskolai disciplinák között. Azt is érzi B., hogy a népiskolát nem szabad pusztán a középiskolákra előkészítő iskolának tekinteni, de hogy miképen kellene az iskolát csakugyan az egész népnek bizonyos, a mainál sokkal magasabb fokig haladó művelőeszközévé tenni, arra kielégítő feleletet nem tud. De azért tagadhatatlan, hogy Baumann könyvének ezen népiskolai része különösen ott, hol az említett vonatkozás a modern

civilisatio jellegére erősebben lép előtérbe, valamint ott is, hol a nép alsóbb rétegeinek műveltséghiányait emlegeti, sok oly figyelemreméltó gondolatot pendít meg, melyeket következetesen, nálánál sokkal következetesebben végiggondolni nagyon érdemes dolog volna.

Kár, hogy a népiskolára vonatkozó fejtegetéseknél sokkal kisebb értékű az, a mit Baumann a középiskolákról mond.

(Folytatjuk.)

WALDAPFEL JÁNOS.

A MAI GÖRÖG KÖZÉPISKOLÁK.

Hatvankét éve annak, hogy Görögország a majd 400 évig tartó oszman uralom betegségéből lábadozni kezdett. Körülbelül 3000 éves rendkívül változatos történetének alig képzelhetnénk szomorúbb, sötétebb lapjait, mint a minőket a török uralom szaka töltött ki. Az új királyságra, mely Ottó bajor herczeg királylyá kiáltásával 1832-ben született meg, sulyos idők vártak. Az elmaradottság kiköszörülése kétszeres, sőt többszörös erőfeszítést követelt tőle, de zsibbadt erejével, kimerített forrásaival s áldozati készségével az egyenlőtlen küzdelem világos tudatában kellett síkra szállania s az tudvalevőleg sohasem volt növelő eleme a lelkesedésnek. Az uttörés keserves munkáját úgyszólván csak az akarata ereje tudta hat évtizeden át folytatni a szakadatlan nehézségek s az eredménytelenség sok oldalról előbukkanó jelenségei közepette. Táplálta s megóvta azt a végső csüggedéstől a nemzet fényes multjának a jövőbe is átszürenkező biztató képe, táplálta az erős, sőt szívós nemzeti érzés és szellem, melyet idegen népek sűrű betelepődése s évszázadok esélyei sem voltak képesek megtörni; megóvta és kitartásra ösztönözte a hazafiság, a patriotismus csüggedetlen áldozatra készsége, mely a külföldön gyűjtött vagyonból oly mértékben adózott a nemzeti haladás szent céljaira, a minő a jövő reménytelenségéből kitelni nem szokott. A hol az állam a *non possumus* küszöbéhez ér, ott a patriotismus veszi kezébe a haladás munkáját. Egyes gazdag hazafiak vagy még életükben (sokszor névtelenül) vagy végrendeletileg járulnak a közművelődés céljainak előmozdításához. Ilyen önkénytes adományokból épült még 1837-ben az egyetem s a polytechnikai Múzeum, a *Βαρβαξείον* (gymn.), *Ἀρσάκειον* (felsőbb leányiskola), az *Ἀκαδημία* stb. Ma Görögországnak 35 gymnasiuma s majd negyedfélszáz u. n. hellén iskolája van.